

Óli Jacobsen

Føroyavinurin Hanna Ben Yami: Upplivdi nasismuna frá barni av

Í sambandi við holocaust dagin tann 27. januar skulu vit hesa ferð hava ein part av frásøgn hjá einum jødiskum hjúnum, Hanna og Menakhem Ben Yami, sum yvirlivdu holocaust.

Vit hava vitjað hvønn annan fleiri ferðir, bæði í Føroyum og í Ísrael. Tí var sambandið millum húskini bæði ógvuliga tætt. Tað eru nógvar frásagnir um lagnurnar hjá ofrunum fyri holocaust, men henda er um tilgongdina frá byrjan av. Takkað verið okkara vinskapi kunnu vit fáa søguna um ein jøda, sum upplivdi nasismuna frá fyrsta degi.

Øll eru samd um, at holocaust er ræðuligt. Men vit eiga at minnst til, at eitt slíkt fyrbrigdi byrjar ikki við fólkadrápi. Frammanundan er ein longri gongd við at leggja ofrini fyri hatur, so fyrirbeiningin av teimum kann vera meira góðkend av fólkinum.

Hanna var týskur jødi, búði í Berlin, og upplivdi alla søguna hjá nasistunum heilt frá byrjan.

Tað eigur eisini at verða havt í huga, at nasisman í byrjanini varð roknað at vera meinaleys. Tey vóru ikki so fáa, sum roknadu hana at vera eitt slag av kristiligum flokki, sum vardi tey kristiligu virðini, ikki minst móti kommunistum.

Hanna: Foreldrini upprunaliga pólskir jødar

Foreldur míni vóru upprunaliga pólsk, men komu til Berlin fyrst í 1920-unum. Tey høvdu ikki trupulleikar við at laga seg til eina nýggja tilveru í nýggja heimlandinum. Heima tosaðu vit bert týskt. Annars tosaðu nógvir pólskir jødar "jiddish", sum líkast týskum. Hetta dugdu foreldur míni, men tey lærdu ikki børn síni hetta málið, so vit vóru ikki so nógv øðrvísi enn aðrir týskarar. Mamma var heldur meira religiøs jødi enn pápi, og ein synagoga var eisini í grannalagnum hjá okkum.

Hanna fekk roynt nasismuna frá barni av.

Orsøkin til at foreldrini fluttu, var, at pápa dæmdu ikki at vera í herinum í Eysturriki, har hann hevði barst undir 1. heimsbardaga. Hann hevði eisini fingið heiðursmerki fyri sítt avrik. Og so var tað eisini tann munurin, at Týskland var eitt demokrati, tá tey fluttu hagar.

Pápi var parúkkmakari og hevði sína egnu fyrirtøku, meðan mamma var heima og tók sær av familjuni. Vit vóru fyra systkin. Ein systir, Yetta, var elst, so komu tveir beiggjar, Sali og Heini, og eg var so yngst.

Antisemitisma hevur altíð verið í størri og minni mun, eisini í Týsklandi. Men við nasismuni gjørdist hon beinleiðis politikkur á ein sera ræðandi hátt.

Ágangurin ímóti jødum kom eisini so við og við. Men eingin grunaði í byrjanini, at tað fór at enda, sum tað gjørdi.

Vórðu happað

Eg var bert tvey ára gomul, tá Hitler fekk valdið. Hetta hendi 30. januar 1933, so tey fyrstu árin minnst eg einki til.

Men longu tann 27. februar sama ár kom undan kavi, hvat vit kundu vænta av hesum nýggja stýrinum, har nasistarnir bara høvdu triggjar ráðharrar, og har teir ikki høvdu meiriluta. Umrødda dag varð eldur settur á ríkisdagin, tinghúsini, í Berlin. Tað tykist at vera greitt, at nasistarnir stóðu aftanfyrir, meðan kommunistarnir fingi skuldina. Hetta varð nýtt sum undanfærsla fyri at seta allar demokratiskar rættarreglur úr gildi. Val var so útskrivað at vera nakrar dagar seinni. Hóast teir ikki enn høvdu meiriluta, eydnaðist tað nasistaflokkinum á meira ella minni lógligan hátt at fáa alt valdið í Týsklandi.

Boykottaðu handilin

Fyrsta stóra beinleiðis stigið ímóti jødunum, var longu 1. apríl 1933, tá allir jødiskir handlar skuldu boykottast, og vaktarmenn frá SA, heimaherinum hjá nasistunum, vórðu settir uttanfyri at forða fólkið í at sleppa inn. Vaktarmennirnir vórðu tó tiknir burtur aftur, helst av ræðslu fyri umdøminum í útlandinum. Tað vísti seg eisini, at hetta tiltak fekk heldur ikki undirtøku frá týskarum tá. Hóast nakað av antisemitismu longu var, so var hetta ov nógv av tí góða. Í staðin vórðu so nøvnini á kundum hjá jødum sett á ein svartalista, sum varð hongdur upp alment, so tað var ikki tann stóri munurin.

Samstundis varð ein "kunningarherferð" sett í verk í móti jødum. Týskarar vórðu væl og virðiliga á ymiskan hátt "kunnaðir" um, at teir høvdu verið offur fyri eini villleiðing, tá tey hildu, at jødar vóru teirra javnlíkar. Teir fingi væl og virðiliga at vita, at jødar vóru ikki teirra javnlíkar, men heldur "undirmenniskju" við devilske eiginleikum.

Eitt úrsnit av hesi herferð varð herrópið: "Juda krepér", (ynski um, at jødar skuldu krepere) sum sjálvt barnagarðar á útferð róptu eftir teimum jødum, tey sóu. Tann sum stóð aftanfyrir just hetta, var Julius Streicher, hvørs navn inntil tá var ókent. Hann var blaðstjóri á tí fúla og rasistiska blaðnum "Der Stürmer", sum nú gjørdist dagligur lesnaður

hjá týskarum. Í 1946 varð hann hongdur sum ein av teimum stóru krigsbrotsmonnunum.

Tað gingi nøkur ár, áðrenn eg sum barn varnaðist broytingarnar í gerandisdegnum.

Blivu happað á gøtuni

Men tað fyrsta, eg minnst frá nasismuni, var umleið 1938, tá vit illa kundu ganga á gøtuni, uttan at vera happað av týskum børnum. Serliga merktu brøður mínir hetta. Men annar av teimum gav seg ikki undir hetta. Hann setti seg ímóti og gjørdist sera kringur í at berjast við týskar dreingir. Hin beiggin var meira afturhaldin og hevði kanska meira fortæð av hesum. Systirin, Yetta, kom eisini ofta grátandi til hús, tí hon fekk ikki gingið í frið á gøtuni fyri ungum týskarum, sum róptu ókvæmisorð eftir henni. Tað gjørdi ikki støðuna betri, at

nærindis har vit búðu, helt ein deild av Hitlerjugend til, og hesir vórðu jú lærd upp at hata jødar, og at jødar vóru teirra figgindar. Mestsum øll týsk børn vóru sum frá leið noydd at vera limir í Hitlerjugend. Umframt politiska uppfostran var hetta eisini eitt slag av skótarørslu, við øllum tí frítíðarvirksemi, sum har hoyrði til. Tey vóru eisini í latin uniform, og hetta gjørdi tey enn meira ræðandi. So tann vegin kundi eg ongantíð ganga einsamøll. Tá mátti eg altíð fylgjast við pápa mínum.

Tað skal tó leggjast afturat, at vit vóru ikki so nógv órógvad av vaksnum fólki. Men atburðurin hjá børnunum var eitt úrsnit av tí, sum tey vaksnu potaðu niður í børnini.

Henda gongdin førði eisini við sær, at tað var ómøguligt hjá okkum at ganga í vanligan

Fyrsti skúladagur í 1937.